

Гуманітарний фах неможливий без постійного самовдосконалення, читання. А відтак цей вічний рушій просвіти через учителів у майбутньому принесе до школи художню книгу з минулих часів.

Отже, під час вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» формуємо стійкі читацькі інтереси студентів, сприяємо їх захопленню художніми творами і в позааудиторний час, виробляємо потяг до творів мистецтва слова, не передбачених для вивчення програмою, підвищуємо загальну культуру спілкування студентів. Перспективу такої роботи бачимо у ширшому впровадженні в навчальний процес курсів і спецкурсів інтегрованого характеру, наприклад, української історичної літератури.

Література:

1. Бутенко Л. Л. Культурний фон сучасного освітнього простору / Л. Л. Бутенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – Київ-Запоріжжя, 2002. – Вип. 24. – С. 19–23.

1. Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія / Катерина Яківна Климова. – Житомир : ПП «Рута», 2010. – 560 с.

2. Копистянська В. Надтекстовий соціально-історичний хронотоп / В. Копистянська // Античність – сучасність. – Вип. 1. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – С. 20–28.

3. Мацько Л. І. Формування зразкового читача як проблема лінгводидактики і методики // Українська мова в освітньому просторі : навчальний посібник / Л. І. Мацько. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – С. 94–100.

4. Погиба Л. Г. Українська мова фахового спрямування : підручник / Л. Г. Погиба, Т. О. Грибніченко, Л. М. Голіченко – К. : Кондор, 2011. – 352 с.; Погиба Л. Г. Практикум з української мови за професійним спрямуванням : навчальний посібник / Л. Г. Погиба, Т. О. Грибніченко, Л. М. Голіченко, Н. В. Кавера. – К. : Кондор-Видавництво, 2014. – 296 с.

УДК 811.11'42

О. О. Гужва,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ДИСКУРСІ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ «ІДЕАЛЬНОЇ ЧОЛОВІК»

Статтю присвячено вивченню реалізації комунікативного принципу увічливості в дискурсі «ідеального чоловіка», створеного письменницею Дж. Остін. Автором проаналізовано функціонування стратегій і тактик негативної увічливості як базової для британської лінгвокультурної спільноти, зроблено висновки стосовно розподілу мовленнєвих тактик та ходів, що становить мовленнєвий портрет ідеального літературного героя.

Ключові слова: дискурс, комунікативний принцип увічливості, мовленнєва стратегія, мовленнєва тактика, мовленнєвий хід, негативна увічливість.

COMMUNICATIVE STRATEGIES IN THE DISCOURSE OF THE LINGUISTIC IDENTITY «AN IDEAL MAN»

The article is devoted to investigating the communicative principle of politeness of an ideal man's discourse created by the writer Jane Austen. The author analyzes functioning of strategies and tactics of negative politeness which is basic for the British linguistic and cultural community. The author comes to the conclusion concerning the distribution of speech tactics and moves that represent the speech portrait of the ideal literary character.

Key words: discourse, communicative principle of politeness, speech strategy, speech tactic, speech move, negative politeness.

КОМУНІКАТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ В ДИСКУРСЕ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ «ИДЕАЛЬНЫЙ МУЖЧИНА»

Статья посвящена изучению реализации коммуникативного принципа вежливости «идеального мужчины», созданного писательницей Дж. Остин. Автор проанализировал функционирование стратегий и тактик негативной вежливости как базовой для британской лингвокультурной общности, сделал выводы касательно распределения речевых тактик и ходов, которые представляют речевой портрет идеального литературного героя.

Ключевые слова: дискурс, коммуникативный принцип вежливости, речевая стратегия, речевая тактика, речевой ход, негативная вежливость.

Кожен носій мови знає, що мовленнєві дії можна планувати, і в деяких випадках це робити просто необхідно. Для людини, яка звикла рефлексувати з приводу власного мовлення, стратегічне і тактичне прогнозування своїх висловлень є цілком усвідомленим завданням, яке, у свою чергу, може стати об'єктом лінгвістичних розвідок. Вивчення специфіки мовлення певної національної ідентичності можна екстраполювати й на ідеалізовану особистість, **об'єкт** цього дослідження – британського чоловіка першої половини XIX ст., як його уявляла письменниця Дж. Остін. **Предметом** роботи є комунікативні стратегії в дискурсі зазначеної ідеалізованої мовної особистості. **Мета** роботи полягає у встановленні специфіки використання ідеальним чоловіком комунікативних стратегій увічливості, які є складовою частиною його мовної особистості. У якості **матеріалу** для проведення дослідження обираємо романи Дж. Остин; з них виокремлюємо методом суцільної вибірки комунікативні стратегії увічливості, вживані в мовленні головного героя, ідеалізованого письменницею.

Поняття комунікативної стратегії і тактики не є відкриттям останнього десятиліття: активне вживання цих термінів почалося з середини 80-х рр. XX ст., що було результатом посилення комунікативно-прагматичного підходу до аналізу мовних фактів. Стратегічними аспектами комунікації займалися багато вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (Дем'янов 1982, ван Дейк 1983, Сухих 1986, тощо). Серед сучасних українських досліджень стратегічних аспектів комунікації можна назвати вивчення лінгвістичних аспектів аргументації та систематику комунікативних стратегій і тактик (Белова А. Д.), дослідження маніпулятивних стратегій в сучасній англійській комунікації (Дмитрук О. В.), опис комунікативних стратегій сіблінгів в англійському сімейному дискурсі (Зверева О. Г.), аналіз стратегії конфронтації в англійському дискурсі (Фролова І. Є.) та ін. Проте, аналізу мовленнєвої поведінки ідеалізованого героя британських прозових творів ще не було здійснено. Таким чином, наше дослідження, виконуване із застосуванням новітніх функціональних підходів сучасної лінгвістики до аналізу мовленнєвих практик ідеалізованої особистості англійського літературного твору, є **актуальним**.

Розуміння комунікації як цілеспрямованого інформаційного обміну між партнерами, спрямованого на здійснення на партнера певного впливу, зумовлює визначення комунікації як стратегічної діяльності. Бажання мовця досягти певних результатів за допомогою комунікативних дій приводить до вибору ним стратегій та тактик, завдяки яким він забезпечує ефективність свого впливу. У процесі досягнення комунікативної мети мовець узгоджує з нею мовленнєві ходи під час

спілкування. Така залежність перебігу комунікації від комунікативних цілей зумовлює виділення та дослідження комунікативної стратегії, що в найширшому значенні розуміється як комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети.

Комунікативну поведінку особистості можна представити як ієрархічну систему, складену з комунікативних стратегій, тактик і дій. Є.В. Ключев пропонує наступний опис такої системи: «Використовуючи комунікативну компетенцію, мовець ставить перед собою комунікативну мету ... і, слідуючи певній комунікативній інтенції, формує комунікативну стратегію, яка змінюється в комунікативну тактику ... як сукупність комунікативних намірів (завдань), поповнюючи комунікативний досвід мовця» [5, с. 201].

Комунікативні стратегії реалізуються в дискурсі, який, у свою чергу, є базовою характеристикою особистості [4] і невід'ємним компонентом при її моделюванні [3]. Дискурс визначаємо, виходячи з положень прагмалінгвістики, підсумовуючи трактовки останніх десятиліть [7] як особливе використання мови для відображення особливої ментальності, як соціальну діяльність у рамках певного соціуму, або мовлення, занурене в життя, цілеспрямовану соціальну дію, компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їхньої свідомості. Отже, дискурс ідеального чоловіка – це мисленнєво-комунікативний феномен, процес та результат мовленнєвої діяльності британця, який відбиває його соціальний стан і ментальність певного історичного періоду.

Є.В. Ключев визначає комунікативну стратегію як «сукупність запланованих заздалегідь і реалізованих у процесі комунікативного акту практичних ходів, спрямованих на досягнення комунікативної мети» [5, с. 127]. О. С. Іссерс також наголошує на розумінні стратегії як планування процесу комунікації залежно від ситуативного контексту та фактичної реалізації цього плану [2]. Стратегії в дискурсі реалізуються тактиками. Кожна комунікативна стратегія характеризується певним набором комунікативних тактик, які розуміються як певні мовленнєві дії комуніканта, що сприяють реалізації обраної ним стратегічної лінії [6, с. 208]. Комунікативна тактика покликана забезпечити в межах конкретної інтерактивної взаємодії здійснення обраної комунікантом стратегії. Деякі вчені співвідносять стратегії з досягненням певних комунікативних цілей, а тактики – з мовним наповненням комунікативних ходів [1, с. 207].

Одним з найвідоміших персонажів, якого ідеалізує Дж. Остін, є містер Дарсі з роману «Гордість та упередження». Містер Дарсі – безперечно еталон для жінок своєї епохи; в ньому є шляхетність, прямотинність, розум, доброта, твердість, рішучість. Містер Дарсі – багатий та аристократичний землевласник [9]. Дж. Остін представляє його нам як гордого, проте інколи егоїстичного джентльмена. Якщо ж зрозуміти його думки, переживання і взагалі його образ мислення і підстави для дій, то усі його дії (у т.ч. мовленнєві) стають абсолютно виправданими, правильними вчинками, до яких прискіпатися неможливо. У цій роботі звернемося до аналізу комунікативних стратегій негативної увічливості, вживаних в мовленні головного героя вищезгаданого твору, оскільки комунікативна мета, яку він переслідує – підтримати право на самовизначення у всіх своїх діях.

Негативна увічливість – або увічливість віддалення – головним чином націлена на виправлення негативного соціального обличчя слухача, його головного бажання підтримати право на самовизначення. Негативна увічливість по суті базується на ухиленні від прямої відповіді; уживання стратегії негативної увічливості походить з упевненості, що мовець усвідомлює та поважає бажання адресата отримати невтручання в свої дії [8, с. 129-130]. Таким чином, негативна увічливість характеризується прагненням триматися осторонь, формальністю, стриманістю, увагою до самооцінки слухача.

Сутність стратегії віддалення (або негативної увічливості за П. Браун та С. Левінсоном [8]) полягає в коригуванні акту ушкодження соціального обличчя слухача з огляду на бажання останнього, щоб мовець не зазіхав на його право здійснювати певні дії, у т.ч. мовленнєві [8, с. 131]. Виокремлюють чотири групи тактик, за допомогою яких мовець може реалізувати стратегічний намір щодо підтримання соціального обличчя [8, с. 131]. 1) Тактика уникання мовцем створення припущень щодо потреб слухача реалізується (за П. Браун і С. Левінсоном) у комунікативному ході ухильності – (N2). 2) Тактика уникання мовцем можливості створити загрозу соціальному обличчю слухача реалізується наступними комунікативними ходами: непрямого висловлювання – (N1), демонстрації песимізму – (N3), зменшення ступеню втручання – (N4), шанобливого ставлення – (N5). 3) Тактика відмежування мовця та слухача від певного акту ушкодження соціального обличчя реалізується такими комунікативними ходами: вибачення – (N6), імперсоналізації мовця та слухача – (N7), пояснення акту ушкодження соціального обличчя слухача загальним правилом – (N8), номіналізації – (N9). 4) Тактика компенсації мовцем інших потреб слухача, що виникають через необхідність підтримання соціального обличчя, реалізується у комунікативному ході, в якому мовець зобов'язується перед слухачем, а не навпаки – (N10).

Розглянемо, як цей набір тактик функціонує у дискурсі ідеального чоловіка, створеного Дж. Остіном. За нашими даними стратегія віддалення у мовленні ідеального чоловіка представлена найбільшою кількістю комунікативних ходів ухильності – N2. Цей хід можна назвати домінуючим.

[«Is Miss Darcy much grown since the spring?» said Miss Bingley; «will she be as tall as I am?»]

... «I think she will. She is now about Miss Elizabeth Bennet's height, or rather taller.» – N2 [J. Austen, p. 32]

Коли місіс Бінгли питає містера Дарсі про його сестру та порівнює її з собою, містер Дарсі, відповідаючи ухильно, порівнює свою сестру з місіс Елізабет. У цьому прикладі показана властивість хеджування, яка свідчить про те, що мовець не бере на себе повну відповідальність за правдивість свого висловлення, таким чином стратегія N2 реалізує потребу говорити невпевнено, що закладено в ментальності британської лінгвокультурної спільноти та виражається у нашій вибірці мовним засобом *I think*. Також, наявний в цьому прикладі сполучник-маркер *or* показує, що мовець зрікається правдивості свого висловлення, протиставляючи факти та демонструючи невизначеність.

... «I assure you, madam,» he replied, «that she does not need such advice. She practises very constantly.» – N2 [J. Austen, p. 135]

У розмові між Леді Кетрін та містером Дарсі щодо успіхів його сестри Джорджиани, він відповідає у непрямий спосіб, ухильється, але запевняє леді Кетрін, що все добре, за допомогою мовного засобу *I assure*, який демонструє усунення двозначності або неясності. Таким чином, мовець відповідає на запитання співрозмовниці та підтримує її соціальне обличчя.

Стратегія N7 передбачає пом'якшення акту ушкодження соціального обличчя шляхом переходу від особистісно-орієнтованого спілкування в більш абстраговану від дійсності площину.

[A woman must have a thorough knowledge of music, singing, dancing, and the modern languages, to deserve the word; and besides all this, she must possess a certain something in her air and manner of walking, the tone of her voice, her address and expressions, or the word will be but half-deserved.]

«All this she must possess,» added Darcy, «and to all this she must yet add something more substantial, in the improvement of her mind by extensive reading.» – N7 [J. Austen, p. 33]

У розмові з міс Елізабет йдеться про те, якою має бути справжня «освічена жінка», а насправді така, яку міг би покохати сам Дарсі. Він погоджується з думкою Елізабет та додає декілька своїх власних вимог, наприклад, вона повинна багато чи-

тати, мати хист до співу, малювання і танцю. Висловлюючи свою думку, Дарсі використовує узагальнення, а не конкретику.

Стратегія N1 передбачає висловлювання у непрямий спосіб. Ця стратегія націлена на зменшення ступеня втручання за рахунок використання непрямих способів передачі інформації, і маркером цієї стратегії є прислівник *perhaps*.

«Perhaps that is not possible for anyone. But it has been the study of my life to avoid those weaknesses which often expose a strong understanding to ridicule.»—N1 [J. Austen, p. 47]. – Розмова відбувається між містером Дарсі та міс Елізабет. Містер Дарсі пояснює, що він позбавився недоліків, щоб не виглядати смішним в очах суспільства.

Стратегія N4 демонструє мінімізацію шкоди соціальному обличчю співрозмовника, тобто зменшення ступеня втручання у його власний внутрішній простір; головним чином це прикметники на позначення невеликої кількості у найвищому ступені порівняння. Нами зафіксовано такі маркери на позначення N4: (*for*) *a minute, one / a moment, a little* та ін.

«I have not the smallest objection to explaining them.» said he, as soon as she allowed him to speak. «You either choose this method of passing the evening because you are in each other's confidence, and have secret affairs to discuss, or because you are conscious that your figures appear to the greatest advantage in walking; if the first, I would be completely in your way, and if the second, I can admire you much better as I sit by the fire.» – N4 [J. Austen, p. 46]

Містер Дарсі відмовляється йти на прогулянку міс Елізабет та міс Бінглі, досить багатослівно (два складнопідрядних речення). У цьому прикладі представлено спробу мінімізації ступеня ушкодження негативного обличчя співрозмовниць, оскільки мовець не має жодних заперечень щодо надання пояснень, уникаючи, таким чином, небажаних тем для розмов.

Стратегія N8 використовується в різностатовому спілкуванні, оскільки генералізація вимог у вигляді незалежних норм і цінностей більшою мірою застосовна до співрозмовника, ніж до співрозмовниці.

...»There is, I believe, in every disposition a tendency to some particular evil – a natural defect, which not even the best education can overcome.» – N8 [J. Austen, p. 47].

Містер Дарсі спілкується з міс Елізабет про те, що кожній людині властива схильність до якогось недоліку, і цей недолік не можна подолати навіть відмінним вихованням. Мовець змушений за певних обставин встановити акт ушкодження обличчя як приклад або зразок загального соціального правила, положення чи обов'язку.

За результатами проведеного дослідження уживання комунікативних стратегій віддалення, або стратегій негативної увічливості, у дискурсі ідеального чоловіка – героя англійського жіночого роману – ми робимо висновок, що ідеальна мовна особистість надає перевагу тактиці уникання створення припущень щодо потреб слухача, що реалізується у комунікативному ході N2, але він також дуже уважно ставиться до інтересів і чеснот слухача, демонструє повагу (комунікативні ходи N2, N7, N1, N4, N8). Ідеалізована мовна особистість роману Дж. Остін, і, ширше кінця XVIII – початку XIX ст. – це підкреслено шанобливий, але відсторонений чоловік, який володіє літературною англійською мовою та обізнаний з правилами увічливої поведінки у світському товаристві. Перспективою подальших розвідок вважаємо аналіз мовленнєвої поведінки ідеалізованого чоловіка як його представлено в англійських жіночих романах у діяхронії.

Література:

1. Гойхман О. Я. Речевая коммуникация: учебник / О. Я. Гойхман, Т. М. Надеина; [под ред. проф. О. Я. Гойхман]. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 272 с.
2. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи [Текст] / О. С. Иссерс. – Изд. 5-е. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 288 с.
3. Карасик В. И. Языковой круг: Личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 476 с.
4. Караулов Ю. Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения / Ю. Н. Караулов // Язык и личность. – М. : Наука, 1989. – С. 3–8.
5. Ключев Е. В. Речевая коммуникация: успешность речевого взаимодействия: учеб. пособие для университетов и институтов / Е. В. Ключев. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 317 с.
6. Сковородников А. П. О необходимости разграничения понятий «риторический прием», «стилистическая фигура», «речевая тактика», «речевой жанр» в практике терминологической лексикографии [Текст] / А. П. Сковородников // Риторика – Лингвистика. – Вып. 5 : Сб. статей. – Смоленск : СГПУ, 2004. – С. 5–11.
7. Шевченко И. С. Дискурс как мыслекоммуникативное образование / И. С. Шевченко, Е. И. Морозова // Вісник ХНУ. – 2003. – № 586. – С. 33–38.
8. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Use / P. Brown, S. Levinson. – L., NY, etc.: CUP, 1987. – 345 p.
9. Encyclopædia Britannica. Pride and Prejudice. – Режим доступа : <http://www.britannica.com/topic/Pride-and-Prejudice>

УДК 82.091:[821+821.161.2]

О. В. Дуброва,

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ

ЦИКЛ ВОЛТА ВІТМЕНА «ДІТИ АДАМА» У СВІТЛІ КВІР-ТЕОРІЇ

У статті проаналізований цикл Волта Вітмена «Діти Адама» крізь призму квір-теорії й доведено, що його твори мають чітко виражене гомоеротичне підґрунтя, позаяк сам автор мав нетрадиційну сексуальну орієнтацію, і не приховуючи цього, відтворював це у своїх «піснях». Доведено також, що «квір»-поезія Вітмена неможливо сприймати у «чистому» вигляді, тому що для адекватного її розуміння важливим є відповідний історичний контекст та обставини, в яких жив та творив американський поет.

Ключові слова: квір-теорія, нетрадиційний, сексуальні стосунки, гомо еротична поезія, рівність чоловіків і жінок, орієнтація, сучасний дискурс.

WALT WHITMAN'S CYCLE «CHILDREN OF ADAM» IN THE LIGHT OF QUEER THEORY

After analyzing the current critical literature and scientific research on the subject, it is concluded that in modern discourse the term «queer» represents a new type of uncertain semantics category, which is being studied nowadays. It is proved that queer theory as a new and modern direction is the result of scientific search of philosophers, culture experts and philologists due to the peculiarities of rapid socio-cultural development of Western countries and America.

Walt Whitman's cycle «Children of Adam» in the light of queer theory is also analyzed and it is proved that his works are characterized with explicit homoerotic basis, since the author had a non-traditional sexual orientation and never hid it, repro-